

de houder, **FREDRICK HENDRICK, PRINCE**
STATEN VAN HOLLANDT den Eedt doot

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaargang 47, nummer 175, januari 2025

Bestuursmededelingen	1
De verloren zoon. Een stripverhaal uit de achttiende eeuw op een chique tabaksdoos Bert van der Lingen	4
Leden van de Staten-Generaal, 1742 Bas Konijnendijk	9
Salomon van Wijmen pijpenmaker (1771-1773) en boef Ruud Stam	14
Een pijpenpeuter en een stoppertje met een verhaal Ruud Stam	18
De pijpenmaker Nicolaas van Son de Lang uit Gorinchem en het merk NVSDL met vis gekroond (1819-1823) Bert van der Lingen	20

Pijp van de maand januari 2025

Iedere maand lichten we op www.tabakspijp.nl een bijzondere pijp uit. Deze maand is dat een uiterst curieus Duits pijpje dat van het karakteristieke 'Keulse' steengoed is gemaakt, een materiaal dat niet bekend staat om haar goede rookseigenschappen. Waarschijnlijk is dat ook de reden dat dergelijke pijpjes zo schaars zijn. Dit is een sigarenpijpje met twee verschillende afbeeldingen op de ketel die in meer kleuren is uitgevoerd. Datering circa 1900.

www.tabakspijp.nl

De pijpenmaker Nicolaas van Son de Lang uit Gorinchem en het merk NVSDL met vis gekroond (1819-1823)

Bert van der Lingen (bertvanderlingen@tabakspijp.nl)

Onlangs kwam uit een verzameling pijpenkoppen, die rond 1980 in Gorinchem zijn gevonden, een exemplaar van de groffe kwaliteit met een zijmerk tevoorschijn. Het zijmerk bestaat uit maar liefst vijf initialen: NVSDL met daaronder de bekende gekroonde vis met drie golfjes. Waarschijnlijk is dit het enige bekende zijmerk met vijf aaneengesloten letters. Dit merk was nog niet eerder opgemerkt en in de literatuur opgenomen. De vijf letters zijn vrij eenvoudig aan een pijpenmaker te verbinden, namelijk **Nicolaas van Son de Lang** uit Gorinchem.

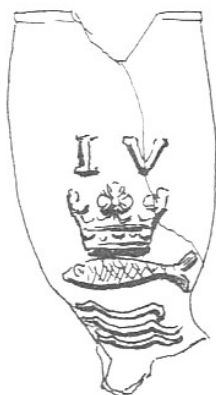
Geboorte, huwelijk en bedrijf

Nicolaas van Son de Lang werd geboren op 21 november 1794 in Gorinchem en daar op 28 november gedoopt. Hij was een zoon van Johan Philippus de Lang en Janetta (ook Jennetta) van Son.¹ Op zeker moment is hij de achternamen van beide ouders gaan gebruiken.

Het ging al een tijd niet goed met de pijpenmakerijen en bij een inventarisatie van bedrijven, uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Financiën in

Afb. 1a-c. Ovale pijp met NVSDL en een gekroonde vis met drie golfjes. Gorinchem Nicolaas van Son de Lang 1819-1823. Collectie en foto Bert van der Lingen.

Afb. 2a-b. IV met vis gekroond. Vondst Gorinchem stadswal. Tekeningen en collectie Hans Brinkerink.

Afb. 3. IDL met 18 gekroond (Uit: Van der Meulen, Brinkerink en Von Hout 1992, 107, Plaat 42-1)

1808, werd met betrekking tot Gorinchem vermeld dat over '*... een twaalfstal pijpmakers, die zich alhier bevinden, valt deswege alleen aan te merken, dat derzelver debiet door den gestremden handel sterk vermindert en mitsdien ook ten dezen alleen de vrede het waar hulpmiddel is*'.² Ondanks de slechte omstandigheden zag Nicolaas kansen om met een pijpenmakerij te beginnen. Gezien zijn geboortejaar zal hij ergens rond zijn twintigste, in 1814 of kort daarna, zijn bedrijf gestart zijn. De eerste vermelding dateert van 1819.

Bij de inventarisatie van pijpenmakerijen en merken van de landelijke overheid werden door Van Son de Lang op 1 maart 1819 de volgende pijpenmerken opgegeven: '*1. Een melkmeisje op het hieltje. 2. Het getalmerk 16 met eene kroon er boven op het hieltje. 3. Het getalmerk 18 met eene kroon en de letters I.D.L. er boven op den kop. 4. Een gekroond vischje met de letters I.V. er boven op de kop*'.³ Het merk NVSDL met de vis gekroond op de zijkant van de ketel staat niet in deze lijst zal na de inventarisatie van 1 maart 1819 in gebruik genomen zijn. De in Gorinchem gevonden pijpen met het merk IV met vis gekroond (afb. 2) en IDL met 18 gekroond (afb. 3) komen respectievelijk uit de werkplaatsen van Jan Valke (1789-1820) en Johannes de Lang (1725-1779) of Nicolaas van Son de Lange (ca 1815-1823) die daarna beide merken in eigendom had.

Een jaar later, op 19 mei 1820, was de toen 25-jarige Nicolaas één van de laatste vier nog actieve pijpenmakers in Gorinchem. Hij had drie knechten in dienst en was op dat moment de grootste pijpenmaker van de stad. Ook met de pottenbakkers ging het bergafwaarts. In 1820 was alleen Jan Dam nog overgebleven, die naast het fabriceren van aardewerk ook tabakspijpen

Jan Dam

Verwarrend is dat er nog een Nicolaas van Son in Gorinchem woonde. Die was getrouwd met Johanna Dam, een dochter van Johannes Dam en Anna Maria de Lang.⁶ Mogelijk was vader Johannes de pottenbakker die de pijpen bakte voor Nicolaas van Son de Lang. Johanna Dam overleed op 28 mei 1821 en een jaar later, op 28 april 1822, overleed ook hun dochter Anna Maria van Son te Gorinchem.⁷ Het is zeer goed mogelijk dat Nicolaas van Son de Lang een dubbele naam aannam om verwarring met deze (tak van de) familie te voorkomen.

bakte.⁴ In een rapport uit 1820 over de toestand van de fabrieken valt te lezen dat; *'De pijpenmakerijen, in vroegere jaren, zeer welvarend binnen deze stad, en aan honderden handen werkgevende, kwijnen thans geheel, de oorzaak daarvan, moet gezocht worden in den langdurigen stilstand der zeevaart, die, de verzending naar Spanje ende West-Indiën onmogelijk makende, de betrekkingen aldaar heeft afgebroken, zonder dat de weder herlevende gemeenschap, naar buiten, dezelve tot hertoe opnieuw heeft kunnen aanknoopen, gelijk de genomen doch mislukte proeven, in 1814 bewezen hebben, die wel voor een ogenblik deze fabrieken uit hunne sluimering opwekten, doch waar in zij, zedertdien tijd, opnieuw vervallen zijn'*.⁵

Anderhalf jaar later, op 7 december 1821, trouwde Nicolaas met de in Gouda geboren Elisabeth den Heeten, dochter van de herbergier Klaas den Heeten en Anna Margrieta Schieke⁸ van de Turfsingel. Voor zover bekend hadden beiden geen banden met pijpenmakers. Ruim een jaar na de huwelijksvoltrekking overleed Nicolaas op 13 maart 1823 te Gorinchem.⁹ De gevonden pijp is daarmee vrijwel zeker te dateren in de korte periode 1819-1823.

De carrière van de weduwe Elisabeth van Heeten

Zijn weduwe Elisabeth van Heeten hertrouwde in een onbekend jaar met de pijpenmakersknecht Dirk van der Hart uit Gorinchem. Later vertrokken ze naar Gouda waar ze in 1830 op de Raam 97 woonden.¹⁰ Toen Dirk op 18 mei 1831 overleed was hun adres in de Komijnsteeg.¹¹ Een jaar na zijn overlijden hertrouwde Elisabeth op 4 juli 1832 op 36-jarige leeftijd met de

Vader Huijbert was eigenaar van het merk LVD (1785-1814) maar verhuurde dit in de periode 1799-1804 aan Martinus Schriek. Daarna verkreeg hij de HL gekroond in eigendom (1814-1817). Na zijn overlijden zette weduwe Katharina van Outheusden het bedrijf voort (1817-1826).¹³ Het is zeer goed mogelijk dat Katherina afkomstig was uit de pijpenmakersfamilie Van Outheusden in Gorinchem.

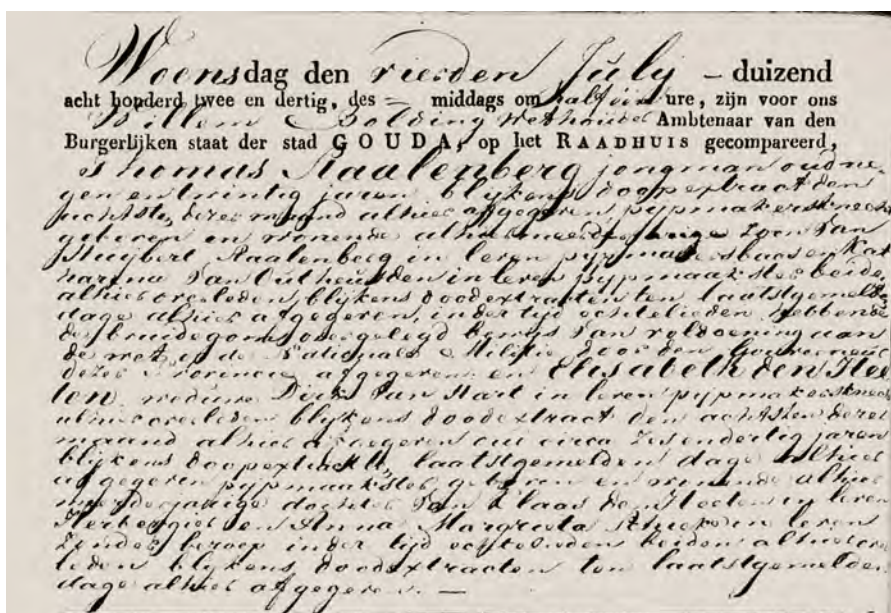
29-jarige pijpenmakersknecht Thomas Stalenberg.¹² Thomas was een zoon van de pijpenmakersbaas Huijbert Stalenberg en de pijpenmaakster Katharina van Outheusden, die inmiddels beide overleden waren. In de Goudse volkstelling van 1840 werd Elisabeth genoemd als 43-jarige pijpenmaakster. Thomas was toen 36 jaar. Het echtpaar woonde in de Nieuwe Vrouwesteeg nummer 74.¹⁴ Kort daarna zijn ze verhuisd. Toen Thomas op 1 januari 1842 overleed woonde de familie in de Lange Noodgodssteeg A65.¹⁵

Haar volgende huwelijk was op 3 januari 1844 met de in Culemborg geboren 40-jarige koopman Michael van Leeftand die via Rotterdam in Gouda was beland. Elisabeth was toen 47 jaar en werd winkelierster genoemd.¹⁶

Met dank aan Hans Brinkerink voor het gebruik van de tekeningen.

Noten

1. Website Hans Prince, "Dinteloord en omliggende gemeenten", database, Genealogie Online (<https://www.genealogieonline.nl/dinteloord-en-omliggende-gemeenten/l113196.php> : benaderd 3 januari 2025), "Nicolaas de Lang (1794-????)".
2. Van der Meulen, Brinkerink en Von Hout 1992, 13.
3. Van der Meulen 1985, 36.
4. Van der Meulen, Brinkerink en Von Hout 1992, 13.
5. Van der Meulen, Brinkerink en Von Hout 1992, 13.
6. Regionaal Archief Gorinchem, Gorinchem BS Overlijden, Aktenummer 97, registratiedatum 29-05-1821.
7. Regionaal Archief Gorinchem, Gorinchem BS Overlijden, Aktenummer 54, registratiedatum 29-04-1822.
8. Regionaal Archief Gorinchem, Gorinchem BS Huwelijk, Aktenr. 42, huwelijksdatum 07-12-1821.
9. Regionaal Archief Gorinchem, Gorinchem BS Overlijden, Aktenr. 48, registratiedatum 15-03-1823.
10. SAMH, Volkstellingregister 1830 Gouda, archiefnr. 0056, inventarisnr. 1388, blad 324.
11. SAMH, BS Overlijdensregister Gouda, archiefnr. 0060, inventarisnr. 258, aktenr. 171, 20-05-1831.
12. SAMH, BS Huwelijksregister Gouda, archiefnr. 0060, inventarisnr. 131, aktenr. 25, 04-07-1832.
13. Duco 2003, 162 en 173.
14. Streekarchief Midden-Holland (SAMH), Volkstellingregister 1840 Gouda, archiefnr. 0056, inventarisnr. 1389, blad 151.
15. SAMH, BS Overlijdensregister Gouda, archiefnr. 0060, inventarisnr. 269, aktenr. 3, 03-01-1842.
16. SAMH, BS Huwelijksregister Gouda, archiefnummer 0060, inventarisnr. 143, aktenr. 1, 03-01-1844.

Afb. 4. Huwelijksinschrijving Elisabeth van Heeten en Thomas Stalenberg, 4 juli 1832. SAMH (zie noot 10).

Literatuur

- Meulen, J. van der, 1985. Pijpenmakers en hun merken in de eerste helft van de 19e eeuw. *PKN* 8 (30), 34-47.
- Meulen, J. van der Meulen, J. P. Brinkerink en P. von Hout, 1992. *Tabakspijpenijverheid in Gorinchem*. Leiden, Pijpelogische Kring Nederland.

Contributie 2025

Graag vestigen we uw aandacht op de contributie voor 2025 en vragen u, indien nog niet gedaan, deze per omgaande over te maken naar onze rekening NL05 INGB 000 4851 870, t.n.v. Stichting PKN.

Het contributiebedrag voor leden die in Nederland woonachtig zijn bedraagt 35 euro, voor leden buiten Nederland is dit 45 euro. U mag natuurlijk ook meer overmaken.

Ook kunt u betalen met PayPal (naar: ewout.k@casema.nl), aangezien dit extra kosten met zich meebrengt bedraagt de contributie bij gebruik van PayPal 38 euro voor in Nederland woonachtige leden en 48 euro voor in het buitenland woonachtige leden.

Bestuur

Voorzitter:

Ruud Stam,

ruudstam@tabakspijp.nl

Secretaris:

Arjan de Haan,

arjandehaan@tabakspijp.nl

Penningmeester, ledenadministratie:

Henk van Assema,

henkvanassema@tabakspijp.nl

Website en drukwerk:

Ewout Korpershoek,

ewoutkorpershoek@tabakspijp.nl

Kopij en eindredactie:

Bert van der Lingen,

bertvanderlingen@tabakspijp.nl

Abonnement en betaling

Contributie voor Nederland: € 35,00 per jaar

Contributie voor buitenland: € 45,00 per jaar

Stichting PKN, IBAN: NL05 INGB 0004851870 (BIC: ING NL2A)

Kamer van Koophandel : 54719992

Meer informatie www.tabakspijp.nl - info@tabakspijp.nl

© PKN. Overname van artikelen en illustraties is slechts toegestaan na voorafgaande toestemming van de redactie. Auteurs zijn zelf verantwoordelijk voor hun bijdrage.

ISSN: 0924-4158

Voorzijde en achterzijde kaft: Op de achtergrond een afbeelding van Frederik Hendrik die de eed afneemt als stadhouder van de Staten van Holland, 1625 (Wikipedia collectie Rijksmuseum). Zie artikel p. 9. Op de achterzijde een fraai bewerkte tabaksdoos (zie artikel p. 4).

AFBEELDINGE, *Hoe de Nieuwe Stadt houder*
G.M.HEREN STATI

Tijdschrift voor de verzamelaar en onderzoeker